

La mort d'un poble o la missió guaraní del P. Gabriel (*)

(*) Text de la presentació i posterior debat de *La Misión*. Cicle "La vida de Crist al cinema", 6 de juliol de 2001. Triennial d'Alcúdia 2001. Revisat el març de 2002.

Jordi Vidal Reynés

Martín Valsameda afirma que "Cristo no encaja del todo en el cine" i que és possible transmetre d'una manera més adient el missatge evangèlic amb pel·lícules no necessàriament referides a Jesús o als primers màrtirs cristians. És el cas que comentam de seguida.

dos homes –jo diria sants– que donen la seva vida pel que creuen una causa justa. Una vertadera eucaristia entre un antic traficant d'esclaus empenedit, un sísfic penitent i novici anomenat Rodrigo (Robert De Niro) que triarà la lluita per dur a terme el seu objectiu i el pare Gabriel, un jesuïta (Jeremy Irons) que triarà l'amor. Ambdós patiran les funestes conse-

ní, que viu el seu baptisme de sang i es veu obligat a tornar a la selva i a reviuire la por de ser capturats pels blancs civilitzats. Un poble mut, testimoni dels dissenys de Déu, en paraules del cardenal Altamirano (Ran McAnally), l'emissari papal –i personatge històric– que intenta convèncer els missioners. Cal recordar que la Companyia de Jesús és un orde de

La producció britànica *The Mission* (Roland Joffé, 1986) amb Jeremy Irons i Robert De Niro, a mode d'*auto sacramental*, ens conta la història de

qüències de les pressions i intrigues de les corts europees pel que fa a les missions indígenes de Sudamèrica al segle XVIII. Enmig, el poble guaraní,

clergues regulars amb un vot especial d'obediència al Papa. El guió és de Robert Bolt, i la fotografia (oscaritzada), de Chris Menges.

I essent la música el leitmotiv de la civilització cristiana no podem resistir-nos a parlar de la banda sonora. És un fet conegut que els guaranis arribaren a interpretar un repertori religiós que aprenien ja a l'escola. Segurament Ennio Morricone es documentà a l'hora d'escriure els temes per a La Missió.

Parlarem breument ara de la filmografia del director i del guionista. Dels actors protagonistes poca cosa puc afegir al que ja no sapiguin vostès. Robert De Niro i Jeremy Irons són dos monstres de la pantalla i encara viuen l'apogeu de les seves carreres.

L'anglès Roland Joffé (nascut el 1945) ha dirigit èxits com *The killing fields*, *La lletra escarlata* i la més recent *Vatel*. Per la seva part, el guionista Robert Bold (1924-1995) ha participat en pel·lícules com *Lawrence d'Àrabia*, *Doctor Zhivago*, *La filla de Ryan* i *The Bounty* (1984).

Passem ara als fets històrics als que fa referència la pel·lícula *La Missió*: l'evangelització d'Amèrica del Sud, iniciada pels franciscans, passà aviat als jesuïtes, que, a partir de 1609, fundaren diferents missions que gaudien de gran autonomia. Les missions, o millor dit les reduccions -en paraules de Alain Guillermou- havien creat una vertadera república guaraní, un refugi davant l'esclavitud, on es posava en marxa una mena de cooperativisme, un règim quasi socialista. El poble guaraní vivia entre els rius Uruguai i el Baix Paraguai agrupats en clans sota un cacic. Tant els colons com els traficants d'esclaus odiaven els jesuïtes, que arribaren a acollir 20.000 famílies en prop de 60 reduccions. Fins i tot aprenqueren la seva llengua -arribaren a publicar un diccionari (1624) i un catecisme guaraní (1640)- i denunciaren moltes vegades els abusos del *encomenderos* a Roma i Madrid. Els bisbes també veien com el control se'ls escapava de les mans. A una reducció hi havia una església, un cementeri, la casa parroquial, oficines, escola, hospital i una plaça amb cases al voltant. El cap religiós era un rector ajudat per un vicari, i el govern -diguem-ne civil- estava en mans d'un *cabildo* indi. La terra era comú i les rendes es destinaven a aliment, al culte i al Reial Tresor.

La permuta de territoris en la franja fronterera entre Espanya i Portugal -els actuals Paraguai i Brasil- a mitjans del segle XVIII acceleraran els esdeveniments que veurem a la pel·lícula. El tractat que signaren les potències peninsulars el gener de 1750

no fou acceptat mai pels guaranis, que passaven a mans portugueses. En aquest moment s'inicia la tasca de Lope de Altamirano (1698-1767), comissari per a l'execució del tractat, que fracassà estrepitosament. A la metròpoli lusa, el marquès de Pomal no podia permetre tal situació, i de fet, ha pasat a la història com uns dels pitjors enemics de la Companyia de Jesús. Definitivament el 1759, els jesuïtes foren expulsats de Portugal, i l'any 1767 d'Espanya -també Altamirano, que fou desterrat a Còrsega-. La major part dels indígenes tornà a la selva. En paraules del professor Orell, l'esperència havia fracassat. La crueltat amb els indis ja l'havia denunciat el dominic Fray Bartolomé de las Casas el 1552: "por la misericordia de Dios ando en esta corte de España, procurando echar el infierno de las Indias, y que aquellas infinitas muchedumbres de ánimas redimidas por la sangre de Jesucristo no perezcan sin remedio para siempre, sino que conozcan a su criador y se salven". Esper que aquestes paraules i la visió de la pel·lícula ens ajudi a ser més solidaris.

I essent la música el leitmotiv de la civilització cristiana no podem resistir-nos a parlar de la banda sonora. És un fet conegut que els guaranis arribaren a interpretar un repertori religiós que aprenien ja a l'escola. Segurament Ennio Morricone es documentà a l'hora d'escriure els temes per a *La Missió*. Els mateixos soldats s'aturen en escoltar els cànctics quasi celestials dels nins indis -*la música amansa a las fieras*-, però les tropes portugueses coneixen l'antídot: mercenaris d'alguna altra tribu selvàtica no dubten en llançar les seves fletxes incendiàries cap als pobres guaranis. Les notes que Sergio Miceli publicà amb motiu del concert de Morricone a Sevilla el novembre de 1999 -jo vaig tenir el privilegi d'assistir-hi- ens permeten aprofundir en la relació que hi ha entre dos mons: el dels blancs colonitzadors i el dels indis colonitzats, contrast perfectament assumible en el tema principal de la pel·lícula, una melodia que es barreja amb uns cànctics més bé aspres. Ell ho anomena *fusión ilusoria entre las dos cul-*

turas. El pare Gabriel, amb el seu oboè, simbolitza la materialització musical d'un sentiment d'amor.

I no volem oblidar dos jesuïtes mallorquins Antoni Garriga (1662-1733), visitador de les reduccions del Paraguai, i que va conèixer el Cardenal Altamirano, i Pere Joan Andreu (1696-1777), que visqué a Argentina l'expulsió decretada per Carles III el 1767. Tal volta són els nostre pares Gabriel particulars.

BIBLIOGRAFIA

- Martín Valsameda. Jesucristo, ¿personaje de cine? *Religión y Escuela* 80, 1993 p. 27-29
- Gaspar Castaño. Lo religioso en el cine. *Religión y Escuela* 96, 1995 p. 34-36
- Alain Guillermou. Los Jesuitas. Oikos-Tau, Barcelona, 1970
- Bartomeu Orell. El cinema històric: una eina didàctica. CDL Balears, Palma, 1992
- Sergio Miceli. Notas al programa. XIII Encuentro Internacional de música cinematográfica y escénica. Sevilla, noviembre de 1999.
- Nicolau Pons. Història i afers dels religiosos a les Illes Balears. Palma, 1998
- Enciclopedia Universal Espasa Calpe. s.v. Guaraní (26, 1572) i Misiones del Paraguay (41, 1245-1262).
- Historia de la Iglesia, tom XXIX. Edicep, Valencia, 1978.
- Diccionario de Historia Eclesiástica de España. CSIC, Madrid, 1972: s.v. Altamirano (1, 47)
- "Maestro Morricone" a *Las 80 mejores bandas sonoras*. Rolling Stone 29 (2002) p. 64. ■